

Stereotipi o reformaciji: primer odpustkov

ALEKSANDER BJELČEVIČ

*Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2,
SI – 1000 Ljubljana, aleksander.bjelcevic@guest.arnes.si*

SCN I/1 [2008], 42–51

Danes nas reformacija zanima zaradi njenih laičnih dosežkov kot knjižni jezik ipd. Malo vemo o njenih verskih in teoloških prizadevanjih, pa še to pogosto napak: da so zanikali Marijino devištvo, obstoj svetnikov; da so odpustki (indulgence) odpuščanje grehov. V članku podrobneje razlagam pomen odpustkov, vsebino Lutrovih 95 tez in Trubarjeve omembe odpustkov.

Today the Reformation is of great interest to us because of its lay achievements such as literary language. We know little about its religious and theological endeavours and even this knowledge is wrong in many cases, such as the belief that Protestants denied Mary's virginity, the existence of saints, and that indulgences are the remission of sins. In this article I explain in detail the significance of indulgences.

Ključne besede: reformacija/protestantizem, Trubar, odpustki

Key words: reformation/protestantism, Trubar, indulgences

---

1 Zgolj »kulturni pomen slovenske reformacije«

Reformacija je tisto zgodovinsko obdobje, do katerega imamo Slovenci izrazito vrednostni odnos. Pri tem jo radi reduciramo na stvari, ki so pomembne za nas danes (npr. jezik, šolstvo), pozabljamo pa na vrednostni sistem protestantov. Gre za »podanašnjeje preteklosti« (Kerševan 2006: 14), včasih (npr. v leposlovju) za pojmovanje zgodovine kot metafore sedanjosti (Grdina 2006: 202). Zato je bilo kar simptomatično, da se ob pripravah za simpozij *Obdobja 27: reformacija na Slovenskem* (20.–22. november 2008), ki sem mu predsedoval, nismo mogli zediniti o dvojem: ali naj na simpoziju govorimo tudi o teoloških in socioloških vidikih reformacije ali le o jezikovno-kulturnih; in zlasti ne o tem, ali naj na simpoziju obravnavamo tudi katoliško reformo tega časa. Zakaj je to vrednostni simptom? Zato, ker nas reformacija zanima zgolj s stališča tegá, kakšne koristi

imamo od nje danes; zanima nas njen kulturni pomen. Odrivamo pa dejstvo, da je bila predvsem versko gibanje in teološka polemika. Treba je le odpreti kako Trubarjevo knjigo, recimo *Katekizem* ali *Cerkovno ordningo*, pa se bomo takoj prepričali.¹ Kulturni vidik reformacije je seveda zelo pomemben; ampak stara fraza pravi, da je zgodovina učiteljica življenja; zato je treba o reformaciji vedeti tudi to, kar je pomenila v 16. stoletju reformatorjem samim in njihovim nasprotnikom.

Ko se o protestantizmu pogovarjam z nezgodovinarji, s študenti, ko poslušam in berem laične izjave ob proslavah, na televiziji in radiu, dobim vtis, da si reformacijo, Lutra in Trubarja predstavljamo skorajda kot laika, ki jima je šlo predvsem ali zgolj za knjižni jezik, za knjige in književnost, za ustanavljanje šol in ki sta bila duhovnika bolj kotne po sili razmer;² nekateri si ju predstavljajo skoraj kot ateista, ki sta počistila s krščanstvom oz. ki sta ga racionalizirala. Ampak to ne drži, kot bomo videli. Ločevati moramo med vrednostjo reformacije za nas danes in med vrednotami in prioriteta reformatorjev samih. Prepričanje, da je edina vrednost reformacije v knjižnem jeziku ipd., je dediščina preporoditeljev oz. nacionalistov 19. stoletja (Slomšek, Tavčar, Aškerc idr.). Temeljna vrednota kulturnih in političnih delavcev 19. stoletja je namreč bila narod, glavna narodna specifika pa jezik;³ jezik je tisto, kar Slovence loči od Nemcev, Italijanov itd., jezik je zato temelj narodne identitete (in literatura je bila zato dolgo časa predvsem orodje za kultiviranje jezika). Katoliški in liberalni pogled na reformacijo sta se v oceni protestantske verske dejavnosti razlikovala, enotna pa sta si bila v oceni »kulturnega pomena reformacije« (Priatelj). Ivan Tavčar je 1908 zapisal takole:

Dasi visoko spoštujemo moža, ki je za svoje prepričanje trpel ter užival grenki kruh pregnanstva, dasi sta nam svobodna misel in svobodna beseda nad vse sveti, postaviti hočemo ta spomenik le možu književniku, zasnovatelju slovenske knjige, katera edina je dvignila naš narod;

/.../ za Trubarjem so ostala njegova dela. A od njegovega reformatorstva ni ostalo ničesar, in danes, ko imamo toliko izvrstnega katoličanstva v deželi, lahko rečemo:

¹ *Ordningo* navajam nalašč: o njej velja prepričanje, da je nekak statut protestantske cerkve, da je pravni papir, ki je podoben današnjim statutom. Pa ni res. Če pogledamo zgolj Register Ordninge, vidimo, da se velika večina Ordninge ukvarja s teološkimi in z liturgičnimi vprašanji tipa kaj je Bog, kaj je Kristus, zakaj se je učlovečil, kaj je izvorni greh, kaj je opravičenje, kaj vera, kaj milost, kaj je zasluga dobrih del; kako se krščuje, kako mašuje, kako spoveduje, kako se časti svetnike in Marijo; komaj kaj pa se ukvarja s »statutarnimi« vprašanji, kot kdo potrjuje in izprašuje duhovnike, kdo jih mora preživljati; in na zgolj 1,5 strani govori o postavljanju šol.

² Sled tega morda tudi pri Priateljju, 1952 (1908): soditi Trubarja »edino z verskega stališča /.../ je bilo večja krivica za moža, ki je stal samo na verskem stališču, ker se v tedanji dobi na drugo postaviti ni mogel« (podčrtal A. B.).

³ »Kako pa narod, kateremu se jedro in telesni in dušni vez – jezik vzame, dalje narod biti zmore?« (Janez Trdina, Narodnost, *Ljubljanski časnik* 1850, cit. po *Zbrano delo* 4, 179).

kot slovenski protestant je živel Trubar brez uspeha! (Tavčar, Ob odkritju Trubarjevega spomenika, *Zbrano delo* 8, 346–47).

Znane Prijateljeve besede iz istega leta 1908, da smo »grešili pod imenom Trubarjevim, ker smo ga do danes sodili edino z verskega in protiverskega stališča«, lahko danes obrnemo: kadar ga od tistih časov sodimo edino s kulturnega stališča, zopet grešimo.

2 Stereotipi o reformaciji

To je pripeljalo do tega, da komajda vemo, kaj je bilo bistvo luteranske reformacije in da vemo o njej neresnične stvari. Katere so te neresničnosti? To, da naj bi o Mariji trdili, da ni devica, da ni brezmadežna (brezmadežnost pomeni, da je brez izvirnega greha), da ni s telesom v nebo vzeta; da niso verjeli v obstoj svetnikov; da so trdili, da Jezus v hostiji in vinu ni dejansko prisoten, ampak samo simbolno; da Luter v znamenitih petindevetdesetih tezah biča cerkveno pokvarjenost, papeško nezmotljivost, celibat in podobno; da odpustki pomenijo odpuščanje grehov v zameno za denar. Vse to ni res. Luterani s Trubarjem vred verjamejo v Marijino devištvo, v vnebovzetje in verjamejo v svetnike; niso nasploh proti Mariji in svetnikom, ampak proti temu, da bi se jih častilo bolj kot Boga;⁴ fraza »devica Marija« se pri Trubarju pojavlja neštetokrat, o njenem in o svetnikov pravilnem čaščenju pa gl. npr. *Katekizem z dvema izlagama* (Zbrana dela 2); njihov cerkveni koledar ima lepo po redu našteje vse svetnike, enako kot katoliški, gl. npr. *Ta slovenski koledar*, 1557 in 1582 (Zbrana dela 3). Tudi za Trubarja je Jezus v hostiji dejansko in ne le metaforično prisoten (gl. čl. Od te večerje Kristusove v *Cerkovni ordningi*, Zbrana dela 3; in seveda znano pismo Bullingerju 13. marca 1557⁵). Dalje, Luter se v petindevetdesetih tezah ukvarja zgoj z odpustki, ne pa z vsem tem, kar so protestantje katoliški cerkvi pozneje očitali. Odpustki pa niso odpuščanje grehov za denar, ampak se tičejo pokore: pretežko pokoro lahko zamenjaš za lažjo pokoro (več v nadaljevanju). Sploh pa so bili odpustki za protestante bolj stranska tema.

Kaj pa je tisto, kar je bilo za Trubarja in luterane bistveno? Trubar je vse svoje življenje posvetil istemu cilju kot njegovi katoliški sodobniki: ljudem pomagati, da pridejo v nebesa (koliko se je pri tem nagaral in kaj je tvegalo, vemo). Vse ostalo – knjižni jezik, izobrazba, šole – so nujna, neogibna sredstva⁶ za ta cilj,

---

⁴ Kar se je dejansko zelo pogosto dogajalo; ponekod se še danes.

⁵ Jože Rajhman: *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana: SAZU, 1989.

⁶ Najbrž pa je jezik »privilegirano« sredstvo (Kerševan 2006: 17), vsaj za protestante, privilegirano v primerjavi z drugimi simboli, po katerih Bog človeku govori in s katerimi človek govori Bogu: Bog se je namreč učlovečil in se z ljudmi pogovarjal v aramejščini. To, da se Bog z ljudmi pogovarja v njihovem jeziku, je ena od temeljnih dogem krščanstva (poleg dogme, da Bog obstaja, in dogme, da hoče človeka popeljati

niso pa to primarni cilj. Cilj so nebesa (podnaslov prve slovenske knjige je »eno kratko podučenje, s katerim vsak človek more v nebesa priti«). Da prideš v nebesa, pa moraš poznati pravo pot ali nemetaforično rečeno – pravo vero. Zato se protestanti ukvarjajo z istimi vprašanji kot katoliki: kakšen je Bog (troedin, dober, vsemogočen, stvarnik itn.), zakaj je Jezus postal človek, kako se človek opraviči grehov, kakšno vlogo imajo pri tem zakramenti kot krst, maša, spoved ipd. Osrednje vprašanje pa je opravičenje grehov: »ta prvi artikul je ta: s čim, koku, skuzi kai more en človik gnado, milost, odpuščane vseh grehov, Svetiga Duha inu ta večni leben dobiti inu doseči per Bugi« (Trubar, Artikuli, *Zbrano delo* 3). Luter je (nehote) začel reformacijo zato, ker ga je motilo dejstvo, da o nekaterih teoloških vprašanjih, zlasti pa o opravičenju, ni soglasja; in ker ni soglasja, so ljudje o veri napačno poučeni; in če so napačno poučeni, bodo zgrešili pot v nebesa. To pa je s stališča duhovnika seveda zelo slabo. In glavno vprašanje, ki je Lutera in Trubarja obsedalo, je bilo, kaj mora človek storiti, da mu Bog opraviči grehe – brez opravičenja grehov namreč ne moreš v nebesa oz. v večno življenje z Bogom.

Če je osnovni cilj katolikov in protestantov isti, v čem pa je potem razlika med njimi? Te razlike laiki danes komajda razumemo. Luter je npr. trdil, da človek z zglednim življenjem in z dobrim delovanjem ne more popolnoma nič pripomoči k temu, da ga bo Bog opravičil grehov, ampak da je vse od A do Ž v božjih rokah. To je bila za Vatikan herezija; pravilno je namreč reči, da dobra dela sama na sebi sicer res nič ne pomagajo, toda Bog milostno stori, da ta dela dobijo večjo vrednost in postanejo pomembna za opravičenje grehov. Za nas danes majhna razlika, za tisti čas pa za obe strani heretična. Dalje: Katoliki so trdili, da se pri spovedi grehi izbrišejo, izničijo, luterani pa, da grehi ostanejo, vendar jih Bog spregleda, Bog se obnaša, kot da jih ni. Katoliki trdijo, da se bistvo hostije in vina spremeni v bistvo Jezusovega telesa in krvi, protestanti pa, da sta v hostiji in vinu obe bistvi hkrati prisotni. In podobno. No, to in podobne herezije je Vatikan zavračal s frazo kot »popolnoma zavračamo, prepovedujemo« ipd. Tiste druge stvari, edine, ki jih danes vsi poznamo in ki se tičejo bolj cerkvene morale in discipline, ne pa teologije, npr. odprava celibata, maša v narodnem jeziku, grmenje proti romanjem in zidavi cerkva, pa za Vatikan niso bile v enaki stopnji heretične in jih je zavračal z bolj milo frazo: »ni nam všeč, ne odobravamo, ogorčeni

---

v nebesa, ga zveličati): kaj Bog hoče, tega ljudje ne sklepajo le po naravnih simbolih, ampak je to Bog ljudem sporočil neposredno, z jezikom (preko starozaveznih prerokov, npr. Jeremije, in preko Boga Sina oz. Besede, kot pravi Janezov evangelij). In ljudje se Bogu zahvaljujejo, ga prosijo in ga častijo predvsem v jeziku, ki ga govorijo (seveda pa tudi z drugimi simboli oz. simbolnimi dejanji). Jezik je zato tudi orodje spreobrnjenja in to ne le za protestante: znan je odlomek iz Avguštinovih *Izpovedi* (pogl. 8/12), kjer je Avguštin k spreobrnjenju privedel otroški glas, ki mu je veleval »tolle lege, tolle lege«, »preberi si, preberi si« (Avrelij Avguštin: *Izpovedi*, Celje, Mohorjeva družba, 1978; <http://www.stoa.org/hippo/text8.html>), da je Avguštin nato prebral naključni, a zanj odločilni odlomek iz Pavlovih pisem.

smo« (gl. *Confutatio pontificia* iz 1530; to je Vatikanov odgovor na protestantsko Augsburško (Melanchtonovo) veroizpoved, *Confessio Avgustana*; oboje na <http://www.projectwittenberg.org>, *Avgustana* še na *Bibliotheca Augustana* http://www.hs-augsburg.de/~Harsch/a_alpha.html).

3 Odpustki

Upor proti prodajanju odpustkov je za večino ljudi prva asociacija na reformacijo. In večina je prepričana, da so odpustki odpuščanje grehov in da je Cerkev odpuščanje grehov prodajala za denar, namesto da bi grehe odpuščala zastonj. Možno je, da si je odpustke na ta način predstavljal celo Trubar: »V tim lejtju 1517 je papež Leo te rymške velike odpuske okuli pošylal; ž njimi je on vsem ludem vse grehe odpustil« (Artikuli, *Zbrano dela* 3, 41). To dvojje ni res. Odpustki oz. odpustek ni odpuščanje grehov, ampak odpuščanje oz. zmanjšanje časne kazni za grehe. Zato tudi ni res, da je Cerkev grehe odpuščala za denar. Kako pa je bilo v resnici? Takole: Potem, ko se je grešnik spovedal in so mu bili grehi odpuščeni, je dobil pokoro. Težko pokoro pa je lahko zamenjal za lažjo. In tej zamenjavi rečejo odpustek (odpuščanje težke pokore oz., v cerkveni terminologiji, odpuščanje časne kazni). Inštitucija odpustkov obstaja še danes. V te odpustke pa je v srednjem veku in še v Lutrovih časih štelo tudi to, da si Cerkvi podaril nekaj denarja; recimo za gradnjo slavne Petrove bazilike v Rimu. In kaj je Lutra pri tem motilo? Kupčevanje mnogo manj kot nekaj drugega. Luter je v prvi vrsti zanikal tezo, da verniki v vicah opravljajo tisto pokoro, ki so jim jo naložili duhovniki; ne, pravi Luter, cerkvena oblast ne seže v vice, tam se opravlja zgolj pokora, ki jo je naložil Bog. Odpustki so smiselni le kot odpuščanje pokore za žive, ne pa za mrtve. Cerkev nima oblasti zmanjševati pokore mrtvim v vicah. Za to lahko Boga le prosi.

Zaradi napačnega prepričanja, da so odpustki odpuščanje grehov in da cerkev svojih uslug ne sme zaračunati, se nad odpustki še vedno zgražamo. Zadošča vtipkati besedi »odpustki« in »indulgences« v Google in zajadrati na slovenske in angleške spletne strani. Tole je tipičen pogled laika (s slovenskega foruma Simpatije): »Cerkev je v svojem obstoju storila veliko slabega. Požiganja, preganjanja, zatiranja, pedofilija, odpustki, grmade, čarovnice – stvari, ki si jih takšna ustanova, ki zagovarja dobro in prezira slabo, nikdar nebi smela dopustiti« (citata pravopisno nisem popravljal; post je torej poslal pismen človek) in z ameriške spletne strani *American Atheists*: »Pope John Paul II places renewed emphasis on a practice recently considered a disgrace and embarrassment« (<http://www.atheists.org/flash.line/vatican3.htm>; Ameriški ateisti niso kaka obskurna organizacija, ampak združenje intelektualcev, ki vsako leto prireja tudi znanstveno konferenco; letos so mdr. gostili Richarda Dawkinsa). Odpustki so v isti vrsti z zažiganjem in pedofilijo, ki so po današnji morali nedvomno zlo; toda kakšno zlo so odpustki? Na podlagi česa so »disgrace and embarrassment«? Zato, pravi ameriški ateist, ker so simonija, tj. prodajanje duhovne koristi za denar. Kar pa ni res, ker je cerkev prodajanje uknila že v

16. stoletju. Šele na koncu članka mimogrede navrže edini argument, o katerem je smiselno razpravljati, namreč, da gre za praznoverje.⁷

Eden od razlogov, da Slovenci odpustek pokore zamenjujemo z odpuščanjem greha, je v tem, da imata *odpustek* in *odpuščanje* isti koren. V latinščini je laže: odpuščanje grehov je *absolutio*, odpustek časne kazni pa *indulgentia*. Zdaj pa podrobneje pogledjmo, kaj so bili in so še dandanes odpustki.

Odpustki so dejanje, ki je ločeno od spovedi (= zakramenta pokore): pri spovedi se odpustijo grehi in *večna* kazen (pekel), grešnik pa dobi pokoro, da bi z njo deloma popravil nastalo škodo. Odpustki pa so odpuščanje *časne* kazni in se dogajajo ob nekih drugih priložnostih. (Časne kazni pomenijo začasne: človeku so začasno zaprta vrata v nebesa; vsak, ki je začasno v vicah, bo nekoč prišel v nebesa. Večna kazen pa je pekel: nihče iz pekla ne bo nikoli prišel v nebesa.) Zdajšnji katekizem odpustke takole definira:

Odpustki so odpuščanje *časne kazni* pred Bogom za tiste grehe, katerih krivda je bila že odpuščena. /.../ Odpustek je delen ali popoln v tem smislu, da nas delno ali popolnoma reši časnih kazni, ki jih dolgujemo za grehe. Odpustke moremo naklanjati ali živim ali mrtvim /.../ (Katekizem katoliške cerkve, čl. 1471).

Enako definicijo najdemo v 14., 15. in 16. stoletju, npr. v odloku papeža Leona X. leta 1518, s katerim je reagiral na Lutrovih 95 tez (gl. *Vera Cerkve* čl. 656, 677, 680, 681a, 688). Pogledjmo še v Kastelčeve *Bratovske bukvice*, napisane leta 1678 (str. 80): »Odpustek je doli zbrisanje te časne štrafinge, katero si ljudje zavolo vsakdanjih grehov zaslužijo: Katero dolizbrisanje se zgodi skuzi dobro djanje v Božji gnadi, doperneseno zunaj zakramentov.«

Kako delujejo odpustki? Pri spovedi so nam grehi in pekel odpuščeni; niso pa nam odpuščene t. i. *časne* kazni. Časne so tiste kazni, ki jih preživljamo na tem svetu in v vicah. Časno kazen je moč odpustiti ali zmanjšati z opravljanjem dobrih del (mdr. tistih, ki jih naloži duhovnik za pokoro) in z odpustkom. Odpustek je torej način zmanjševanja časne kazni. Bistvo odpustka je v tem, da se spokorniku tista dobra dela, za katera je razpisan odpustek, štejejo dvojno oz. večkratno, da so ponderirana. Dvojno štetje je možno zato, ker se prištevajo dobra dela svetnikov, Marije in Jezusa, ki imajo viška dobrih del (njihova dobra dela se imenujejo *zaklad Cerkve*). Kaj pomeni razpisovanje odpustkov? Odpustke vsakič posebej razpišejo papež in škofje in sicer ob določenih priložnostih. Recimo: kdor je v 14. stoletju na Marijin praznik romal k Marijini kapeli na Šmarno goro, je dobil 40 dni odpustka. To pomeni: če mu je domači duhovnik naložil 40-dnevno pokoro, jo je lahko nadomestil z enkratnim romanjem na Šmarno goro. Letošnji primer: kdor je šel prve dni novembra na grob, je dobil delni odpustek (navajanje obsega delnega odpustka, npr. 40 dni, 5 let, je danes opuščeno).

---

⁷ Nerazumevanje najdemo tudi v resnejših slovenskih forumih, npr. v e-dnevniku »Prakristjana« http://ducan.ednevnik.si/entry.php?w=BKosi&e_id=70324, na filozofski strani Zofijini ljubimci http://www.zofijini.net/bodica_viranta.html ipd.

Podobno velja za slavne odpustke iz leta 1517: tedaj je papež Leon X. razglasil odpustek za tiste, ki dajo denar za gradnjo cerkve sv. Petra: finančni dar je dobro delo, ki ga spokornik opravi namesto pokore, ki mu jo je predpisal njegov domači duhovnik. To je bilo tisto znamenito »prodajanje«⁸ odpustkov. In formalno s to zamenjavo najbrž ni bilo nič hudo narobe, pomagati pri gradnji cerkve je vsekakor dobro delo. Na te finančne darove ima Luter v petindevetdesetih tezah le eno pripombo: bolje je pomagati ubogim v stiski kot pa dajati denar za cerkev. Morda tudi zato po tridentinskem koncilu finančni darovi niso več šteli za odpustek.

Čemu odpustki za rajne v vicah? Kadar človek na zemlji ni zadostil časnim kaznim, mora kazen preživljati v vicah. Iz vic gre v nebesa šele po prestani kazni. V vicah kazen pasivno trpi, ne more pa delati dobrih del, da bi kazen zmanjšal. Lahko pa mu kazen zmanjšajo še živeči dobrotniki. Ti lahko svoja dobra dela in tudi odpustke namenijo rajnim v vicah. In tu, šele tu je interveniral Luter. Zakaj? Cerkev ima, tudi po Lutrovem mnenju, oblast nad živečimi. Nima pa oblasti nad mrtvimi v vicah (v petindevetdesetih tezah je Luter še verjel v vice⁸). Prvič, Luter je ugovarjal tistim teologom, ki trdijo, da mrtvi v vicah prestajajo kazni, ki so jim jih pri spovedi naložili duhovniki. To za Lutra ni res: v vicah se prestajajo samo kazni, ki jih je naložil Bog. Drugič: noben človek, niti svetnik, nima viška dobrih del; zato se ta ne morejo prenašati na druge ljudi, torej tudi ne na mrtve v vicah. Osnovna Lutrova teza se torej glasi: Cerkev nima oblasti zmanjševati pokore mrtvim v vicah. Cerkev lahko pokoro odpušča le živim in sicer le tisto pokoro, ki so jo naložili duhovniki. Ne more pa odpuščati kazni v vicah, ker je te naložil Bog. Kdor trdi nasprotno, pravi Luter, ta hkrati trdi, da ima Cerkev oblast nad vicami. Ker pa je nima, lahko za mrtve v vicah Boga le prosi. Slednje pa je bilo tudi uradno stališče tedanje Cerkve (v tej točki je Luter svoj nastop razumel kot diskusijski prispevek proti napačni interpretaciji sicer pravilne uradne doktrine).

Lutrov spis ne govori o ničemer drugem kot zgolj o odpustkih. Luter v tem spisu vic še ne zanika in odpustkov v celoti ne zavrača (dopušča odpustke za žive); »prodajanje«⁸ odpustkov ga sicer moti, vendar to ni glavni očitke; glavni očitke je zavračanje domnevne katoliške teze, da mrtvi v vicah prestajajo kazen, ki so jo dobili od duhovnikov. Vseh ostalih problemov, npr. papeške nezmotljivosti, celibata in podobno, se Luter loteva kasneje in drugod. To je na kratko bistvo Lutrovih petindevetdeset tez. Teze najdete na internetu tudi v slovenščini, najbolje pa je povedano preveriti v knjigi Martin Luther, *Izbrani spisi* (Ljubljana: Nova revija, 2001).

Kaj pa Trubar? Trubar o odpustkih govori redko in mimogrede, kadar kritizira cerkveno obredje. Najbolj pogost kontekst besede odpustek je tak, da pripoveduje, kaj je za zveličanje potrebno: potrebna je vera, niso pa potrebne zunanje ceremonije (navajam iz Uvoda h *Katekizmu z dvema izlagama*; nekoliko posodobljeno):

⁸ V komentarju k svoji 15. tezi pravi: »meni je povsem jasno, da vice obstajajo«.

Sveti Duh skozi tak nauk (katekizemski nauk; op. A. B.) in pridigo svetega evangelija te ljudi na pravo vero obrača, da bodo sveti /.../ Da imajo *odpustig vseh grehov* (tj. odpuščanje, absolucijo; op. A. B.) in da bodo vstali od smrti /.../ Le ta kratka vera /.../ nas uči /.../ vse to, kar potrebujemo k temu večnemu lebnu. K temu ne potrebujemo nobene druge vere, ne *odpustkov papeževih* (tu pa gre za odpustke, za indulgenco; op. A. B.), ne izpačenih maš, ne kadila, kropila, romanj /.../.

Pri zasledovanju, kaj Trubar pove o odpustkih, naletimo na dve težavi: Prvič, Trubar besedo odpustek uporablja tako za odpustke (indulgenco) kot za odpuščanje grehov (absolucijo). Odpustkom dosledno reče zgolj »odpustek«, zelo redko »odpuščanje pokore«⁹, nikoli pa indulgenca. Odpuščanju grehov največkrat reče »odpustik tih grehov« in »odpuščane tih grehov«, redkeje »absolucija« in »odveza«; včasih pa reče tudi samo »odpustek«. Zato ni vedno povsem jasno, kdaj govori o absoluciji in kdaj o indulgenci. Tu pa nastopi drugi problem: včasih se zdi, kot da Trubar teh dveh pojmov ne ločuje. Zaenkrat mi ni jasno, ali res ne pozna njune teološke razlike, ali pa to nerazločevanje očita katoliški cerkvi, ki da naj bi odpustkom pripisovala tudi moč odpuščanja grehov, kot npr. v temle odlomku: »V tim lejtju 1517 je papež Leo te rymške velike odpuske okuli pošylal; ž njimi je on vsem ludem vse grehe odpustik«. Ali v tem odlomku nerazumevanje odpustkov pripisuje papežu? Če da, potem je Trubar napačno informiran: papež Leon X. je v svoji dokumentih pravilno umeval odpustke (gl. Leonov odlok v *Vera Cerkve* 681a). Če ne, potem Trubar sam vedno ne loči med odpustki in odpuščanjem.

Odpustke pozna katoliška cerkev še danes. Mdr. so opisani v *Enchiridion indulgentiarum*, na kratko v *Katekizmu* in *Zakoniku kanonskega prava*; seznam odpustkov imate npr. v *Molitveniku z odpustki* iz l. 1941. Mnogo slovenskih župnij je v letu 2008 dan mrtvih v svojih oznanilih objavilo naklanjanje popolnega ali delnega odpustka za vsak obisk pokopališča v prvih osmih dneh novembra. Zadnji razpisani odpustki so tudi na vatikanski spletni strani http://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/index.htm: od leta 2006 je bilo razpisanih šest novih odpustkov; zadnji je namenjen udeležencem 23. svetovnega dneva mladih v Sydneyju julija 2008, predzadnji obiskovalcem bazilike Sv. Pavla v Rimu (objavljen mdr. na spletni strani mariborske škofije

⁹ V *Cerkovni ordningi* (ZD 3, str. 298–299) v poglavju o pokori. Ko pride do tretjega dela katoliškega zakramenta pokore, do zadoščevanja, pravi: »Ta tretji del te papeške pokore je ta satisfactio /.../ Iz tega je /.../ veliko malikovanje prišlo. In pri teh papežnikih ta satisfactio, to zadostidjanje (zadoščevanje; op. A. B.) ali pokora, se imenujejo ta dobra dela, katera ni Bog rekel, ne postavil, ne zapovedal, temveč ta dela, katera ta spovednik, ta far od samega sebe temu, ki se njemu spoveduje, nalaga in storiti zapoveduje. Kakor sira, masla, jajc /.../ v postu /.../ jesti prepoveduje, /.../ romati po Rimu /.../ in po drugih cerkvah /.../, roženkrance, tolikanj očenašev /.../ moliti /.../ etc. In iz te slepote, zmote in iz nerazumevanja teh farjev in menihov so potlej ti papeževi, kardinalski in škofovi *odpustki* prišli, ki, prvič, nič drugega niso bili, kot zgolj *odpuščanje te pokore* in zadoščevanje za te grehe. Inu iz takega odpuščanja je potlej ena kupčija ratala. In summa /.../ ta papeški nauk od tega zadoščevanja so zgolj laži in /.../ malikovanje.«

<http://mb.rkc.si/Slomsek/Template//index.php/?fStran=clani&fPod=Dogodki&fIzb=vec&fId=395>), predpredzadnji tistim, ki bodo leta 2008 obiskali Lurd ali pa v začetku februarja 2008 obiskali katerokoli cerkev s podobo lurške Marije. Ostaja pa dejstvo, da si niti verniki, še manj pa laiki, še danes niso povsem na jasnem, kaj točno pomenijo odpustki.

LITERATURA

Igor GRDINA, 2006: Do »fine moke 00« mleto Trubarjevo vprašanje. *Stati inu obstati*, 3/4. 202–235.

Matija KASTELEC, 1678: *Bratovske bukvice sv. Roženkranca*.

Katekizem katoliške cerkve, 1993. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.

Marko KERŠEVAN, 2006: Slovenci in protestantizem danes. Marko Kerševan (ur.): *Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete. 13–57.

Martin LUTHER, 2001: *Izbrani spisi*. (Prevedli Nenad Vitorovič, Martin Benedik in Nada Grošelj.) Ljubljana: Nova revija.

Ivan PRIJATELJ, 1952: Kulturni pomen slovenske reformacije. *Izbrani eseji in razprave I*. Ljubljana: Slovenska matica. (Prva izdaja pri Schwentnerju 1908.)

Zbrana dela Primoža Trubarja I do III. Ur. Igor Grdina, Fanika Krajnc - Vrečko, Jonatan Winkler. Ljubljana: Rokus, 2003–2005.

SUMMARY

Since the end of the 19th century, the Reformation has been dealt with only from the viewpoint of its cultural importance for the present day, its contribution to the literary language, print, and educational system. However, the aims and values of the Protestants were of a religious nature, and most important questions were of a theological nature, the same as with Catholics: human sinfulness, why Jesus was incarnated as a human (incarnation), justification of sins, the role of sacraments, such as baptism, mass, confession, etc. The laity held many wrong beliefs about the Protestants: they believed that protestants denied Mary's virginity, that they denied the existence of saints, and that they claimed that the presence of Jesus in bread and wine is only symbolic. As far as indulgences are concerned, the wrong belief was accepted, that indulgences are the remission of sins in exchange for money. This is not true; indulgences are not the remission of sins but the remission of penance for sins that have already been remitted at the confession. An indulgence is a replacement of hard penance with a less hard one on strictly regulated occasions; it is a remission or the reduction of a temporal penance, which is suffered after death

in purgatory. Indulgences still exist today. Until the 16th century, financial gifts were considered to be good deeds of penance; for example, for the construction of St. Peter's Church in Rome. Luther's main preoccupation were not financial gifts but assertions of some priests that believers in purgatory had to suffer the penance which was imposed on them by a priest during confession. According to Luther, only punishments given by God had to be suffered in purgatory. Only the Church has the power to forgive punishment to living people and only it can pray to God for the dead in purgatory. Indulgences were a marginal problem for the Lutherans. That is the reason why Trubar mentions indulgences only when he criticises church ritual.
